

Govor in prostor skozi frazeološka očala

Nataša Jakop*

V prispevku so obravnavani frazemi s sestavinami *govor*, *govoriti* oz. *prostor*. V analizi smo opazovali njihovo večbesedno, relativno ustaljeno strukturo ter pomensko preneseno rabo, upoštevajoč pomensko razčlenjenost besed *govor* in *prostor* ter njune pomenske prenose, kadar motivirata nastanek frazemov. Ob slovarsko-korpusni analizi frazemov smo interpretirali tudi njihovo ekspresivno vrednost in kulturne konotacije, ki jih ti frazemi nosijo danes. Analiza je pokazala, da so v našem kulturnem okolju zaznamovane nekatere formalne in vsebinske lastnosti govora, zaznavne pa tudi različne omejitve naše bivanjske izkušnje.

Ključne besede: frazeologija, kulturna konotacija, govor, prostor, lingvokulturologija

The article deals with phrasemes with the components *speech*, *speak* or *space*. In the analysis, we were focused on the multi-word, relatively stable structure and semantically transferred use of such terms, taking into account the semantics of the words *speech* and *space* and their semantic transfers when they are motivating the phrasemes. In addition to the dictionary and corpus based analysis of phrasemes, we also interpreted their expressive value and the cultural connotations that these phrasemes carry today. The analysis showed that in our cultural environment some formal and substantive features of speech are marked, and we also perceived various limitations of our lived experiences.

Keywords: phraseology, cultural connotation, speech, space, linguocultural approach

---

Prispevek je nastal v okviru projekta *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo* (J6-2579 (B)), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

* Nataša Jakop
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
natasa.jakop@zrc-sazu.si

O besedah *govor* in *prostor*

Prvotni pomen besed *govor* in *prostor* je bil drugačen, kot ga v slovenščini poznamo danes. *Slovenski etimološki slovar* (Snoj 2015) pri besedi *govor* navaja, da gre za praslovansko izpeljanko *gǫvorb iz indoevropskega korena **geuh₂-*, ki nosi pomen 'klicati, vpiti'. Beseda *govorb* je še v 9. stoletju v stari cerkveni slovanščini pomenila 'hrup, šum'. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku je samostalnik *govor* večpomenski leksem, ki izkazuje pet različnih pomenov, dva podpomena¹ ter osem manjših pomenskih premikov,² motiviral pa je tudi en frazeološki ter tri terminološke pomene (SSKJ: *govor*).³

Tudi beseda *prostor* je etimološko gledano praslovanskega izvora (*prostǫr) in še starejšega, praindоеvropskega izvora. Nastala je iz tvorjenke **pro-storh₃ó-* ('kar se razprostira') iz korena **sterh₃-*, ki pomeni 'razprostreti', in je istega izvora kot staroindijska beseda *prastara-*, ki pomeni 'ravnico, slamo' (Snoj 2015). Prvotno je prostor označeval to, kar danes poimenujemo z besedo *prostranost*.⁴ Prostor se torej primarno nanaša na pojem neomejenega, odprtega in šele sekundarno se predstava o prostoru zameji in zapre. Tudi samostalnik *prostor* je danes večpomenski leksem s sedmimi različnimi pomeni ter dvema podpomenoma in dvanajstimi manjšimi pomenskimi premiki, motiviral pa je tudi dva frazeološka in enajst terminoloških pomenov (SSKJ: *prostor*). Prvotna predstava prostorske neomejenosti, odprtosti, neskončnosti je pri tej besedi še vedno zajeta v prvem pomenu (Slika 1), a že v tretjem pomenu se prostor zapre in zameji (Slika 2).⁵

prôstor -óra m (ó ó)

1. kar je nesnovno, neomejeno in v čemer telesa so, se premikajo: filozofi razlagajo prostor različno; prostor in čas / neskončen, vesoljski prostor

Slika 1: Prvi pomen besede *prostor* v SSKJ.

-
- Podpomeni so manjši pomenski premiki besed, ki so v SSKJ označeni z dvema poševnicama (/).
  - S poševnico (/) so v SSKJ označeni nekateri manjši pomenski premiki (pomenski odtenki), stalne besedne zveze in stilizmi (SSKJ: Uvod, § 219).
  - Za to analizo je bila uporabljena druga, deloma prenovljena izdaja SSKJ (2014).
  - V stari poljščini sta v besedi *przestroń* še vsebovana tako pomen prostora kot tudi prostranstva (Snoj 2015: prostran).
  - Pomeni v SSKJ so načeloma razporejeni tako, da je na prvem mestu osnovni pomen, tj. pomen, ki je v sodobnem knjižnem jeziku najbolj nevtralen oziroma prevladujoč, vsi nadaljnji pomeni pa so razporejeni po stopnji odvisnosti od osnovnega pomena. Vendar pa včasih na prvo mesto ni razporejen prevladujoči pomen, ampak pomensko izhodiščni pomen slovarske iztočnice (SSKJ: Uvod, § 75–76). Seveda se sčasoma v jeziku lahko pomembnost oz. pogostnost posameznih slovarskih pomenov tudi spremeni.

3. s stenami, ploskvami omejen del tega

a) *kot enota za določen namen, zlasti v zgradbi*: ogrevati, opremiti, prezračiti prostor; preiskali so vse prostore od kleti do podstrešja; iz sosednjega prostora je bilo slišati razburjene glasove; kuhinja, soba in drugi prostori / bivalni, stanovanjski prostori; delovni, klubski, poslovni prostor; šolski prostori; prostori galerije so že premajhni; prostor za sestanke / z oslabljenim pomenom: stanuje v kletnih prostorih *v kleti*; sestanek bo v prostorih šole *v šoli*

b) *kot enota v čem sploh*: podzemni rov se je razširil v visok prostor, poln kapnikov; prostor v valju meri pet kubičnih decimetrov

Slika 2: Tretji pomen besede *prostor* v SSKJ.

Kot smo videli s kratkim ekskurzom v izvorno sliko besed *govor* in *prostor*, besede v jezikovnem razvoju lahko precej spremenijo pomen, ga razširijo oz. zožijo, še toliko bolj pa so deležne pomenskih sprememb, kadar motivirajo nastanek frazemov.

V prispevku tematiziramo specialno jezikoslovno področje, imenovano frazeologija, vendar bomo frazeološki vidik govora in prostora interpretirali splošneje in širše z umestitvijo v sodoben kulturološki kontekst. V raziskavi nas je zanimalo dvojje: kateri frazemi v slovenščini tematizirajo govor oz. prostor ter kaj nam ti frazemi sporočajo o govoru in prostoru v našem kulturnem okolju.

Frazeologija in lastnosti frazemov

Če zelo na kratko orišemo položaj frazeologije v slovenskem prostoru, lahko rečemo, da se je frazeologija kot jezikoslovna veda v slovenskem jezikoslovju začela pospešeno razvijati od 80. let 20. stoletja dalje. Prvotni strukturalistični raziskovalni vidiki in leksikografska praksa so se v naslednjih desetletjih začeli razširjati še na druge usmeritve in uvajati nove metodološke pristope, s čimer so ta kompleksni jezikovni fenomen skušali osvetliti s korpusnojezikoslovnega, pragmatičnega, kognitivnega, kulturološkega, prevodoslovnega, jezikovnokontrastivnega, jezikovnodidaktičnega in paremiološkega vidika.⁶

V prispevku pod pojmom frazem razumemo večbesedne, relativno ustaljene in pa tudi pomensko prenesene jezikovne enote. Na frazeme ne smemo gledati kot na neko jezikovno okamnelost, saj frazeološka struktura v mnogih primerih dopušča obstoj variantnosti, določenih oblikoslovno-skladenjskih sprememb ter modifikacij. Npr. frazeološka sestavina *prostor* v frazemih *iskati (svoj) prostor pod soncem, najti (svoj) prostor pod soncem* s pomenom 'iskati oz. najti primerno, ugodno mesto, položaj v življenju, med ljudmi' se lahko sklanja (1), lahko se tudi zamenjuje s sopomenko

6 Pregledno o razvoju slovenske frazeologije gl. pri Kržišnik (2013: 15–26).

mesto (2),⁷ nedovršna oblika frazema pa v besedilih pogosto nastopa tudi v pretvorbeni (glagolniški) obliki *iskanje prostora/mesta pod soncem*.

- (1) »Spoštujte življenje« je bilo univerzalno sporočilo, ki po vseh teh desetletjih še vedno ni **našlo** pravega **prostora pod soncem**. (Gigafida: Finance, 2006)
- (2) Bodite samozavestni in se potrudite, možnosti je neskončno in tudi vi lahko **najdete svoje mesto pod soncem**. Pišite prošnje, spremljajte oglase in izpopolnjujte svoje znanje. Seveda pa ne pričakujte, da boste kar takoj zasedli direktorski stolček. (Gigafida: Delo Revije, 2005)

V frazeološkem pomenu se načeloma pomeni besed (frazoloških sestavin) ne štejejo. Diahrono gledano je frazeološki pomen rezultat procesa metaforizacije oz. metonimizacije, zato imajo frazemi pogosto možnost dvojnega branja, dobesednega in prenesenega. Pri tem se frazemi od navadne skladske enote (proste besedne zveze) razlikujejo prav v tem, da razvijejo pomenski prenos, npr. *govoriti skupni jezik* 'imeti enako mnenje o kaki stvari, vprašanju'. Gledano z vidika jezikovnega znaka je frazeološki sistem sekundarni semiotični sistem (Burger 2007: 59). Frazeme zaznamuje tudi njihova ekspresivna vrednost, ki jo imajo zaradi svojih konotativnih lastnosti. Zaradi tega so frazemi v besedilu opazne, čustveno ali kako drugače zaznamovane jezikovne enote. Frazemi pa so tudi pomembni nosilci kulturne konotacije in vsebine, ki je lahko bolj ali manj izražena oz. zakrita ter se sčasoma lahko tudi spreminja.⁸ V tem smislu frazeologija predstavlja tudi zakladnico kulturne dediščine. Kulturološki vidik frazemov je mogoče opazovati z več zornih kotov: etnolingvističnega, kontrastivnega in lingvokulturološkega; zlasti slednji nam omogoča raziskovati aktualno kulturno ozaveščenost, kulturne vrednote in mentaliteto, ki jo kaže neka (jezikovna) skupnost (Kržišnik 2008: 33–34). Pregovori, ki pogosto vsebujejo kulturološke vsebine, so lahko kazalnik spreminjanja družbenih okoliščin ter kulturnih norm in vrednot. Npr. sodobna raba pregovora *rana ura, zlata ura* kaže dva nasprotujoča si pogleda na zgodnje jutranje vstajanje pri poslovnem: ponazarjalni primer iz *Slovarja pregovorov in drugih paremioloških izrazov* (Meterc 2020: ura) kaže že nekoliko zastarel pogled na pomen zgodnjega jutranjega vstajanja, saj je bila ta kulturna norma vezana na drugačne družbene okoliščine (3), naslov *Rana ura, zlata ura: uspešni poslovneži, ki vstajajo neverjetno zgodaj* v reviji *City magazin* iz leta 2016 pa na drugi strani še promovira tak način življenja kot uspešnejši.

7 Pri tem frazemu aktualni slovarski priročniki s frazeologijo (SSF, SSKJ) sicer ne registrirajo nobene variantnosti, jo pa kaže aktualno korpusno gradivo (Gigafida). V frazeologiji variantnost med sopomenskimi sestavinami ni predvidljiva in vnaprej določena, npr. zamenjava s sopomenko *kraj* ne predstavlja variante tega frazema (semantika besede *kraj* je povsem ohranjena, npr. *najljubši, najlepši kraj pod soncem*). Zato je še toliko pomembneje, da je variantnost frazemov zajeta v slovarsko frazeološko redakcijo in tam korektno prikazana.

8 Pregledno o tem gl. pri Kržišnik (2005, 2008).

- (3) Zgodnji jutranji sestanki (žal tudi pri nas marsikdo še operira v skladu s staro modrostjo **rana ura, zlata ura**, ki je zrasla med nekdanjim kmečkim in delavskim življenjem) praviloma predstavljajo tabu za uspešnega poslovneža.

Da je aktualizacija pregovorov bolj živahna ob spreminjanju družbeno-kulturnih okoliščin, kaže tudi veliko zanimanje za nedavno nastalo igrico s pregovori (Babič, Meterc 2021), ki je ob povsem spremenjenih razmerah zaradi epidemije covid-19 spodbudila celo inovativno ustvarjanje novih (pregovornih) besedil (Tomažič 2021).

Slika 3: Primer sestavljanja novih pregovornih besedil z igrico *Pregovorni spomin* (Twitter, 27. 9. 2021).

Govor in prostor v slovenskih frazemih

Slovar slovenskih frazemov (SSF) ne navaja nobenega frazema s sestavino *govor*.⁹ Pri frazemski sestavini *prostor* je navedenih 20 enot.¹⁰ Kot smo izpostavili že uvodoma, pa prinaša pomenska razčlemba besed *govor* in *prostor* v SSKJ nekoliko več frazeološkega gradiva, zlasti če razumemo frazeologijo nekoliko širše, v strukturnem smislu vključujoč tudi stavčno frazeologijo in paremiologijo, v funkcijskem smislu pa tudi pragmatično frazeologijo.

⁹ Frazemi govorenja so v slovenski frazeološki literaturi podrobno obdelani pri Kržišnik (1994).

¹⁰ V resnici je frazemov manj, saj SSF kot samostojne slovarske enote navaja nekatere leksikalne variante (npr. *bojevatí se za [svój] prôstor pod sóncem*, *borítí se za [svój] prôstor pod sóncem*) in pretvorbene oblike (npr. *iskánje prôstôra pod sóncem*).

Raziskavo o govoru in prostoru v slovenskih frazemih smo izvedli s slovarsko-korpusno analizo in interpretacijo frazemov, ki imajo v svoji zgradbi sestavine *govor*, *govoriti* oz. *prostor*.¹¹ Pri tem smo opazovali dvojje: v kolikšni meri se semantika besed *govor* in *prostor* ohranja in spreminja v frazeološki strukturi ter katere lastnosti govora in prostora so v našem družbeno-kulturnem okolju izpostavljene s frazeološkimi izrazi.

Govor v slovenskih frazemih

Pri frazemih s sestavinami *govor*, *govoriti* se v frazeološkem pomenu verbalizacija večinoma ohranja, npr. *imeti dar govora* 'biti dober govornik', ne pa v vseh frazemih, npr. pragmatični frazem *ni govora* 'izraža močno zanihanje, zavrnitev'.¹² Frazemi praviloma poudarijo, izpostavijo, karikirajo, vrednotijo določene lastnosti govora oz. govorjenja, npr. prehitro, nepretrgano govorjenje (*govoriti kot dež*, *govoriti kot mlin*), predolgo, preobširno, dolgočasno govorjenje (*govoriti na dolgo in široko*), spretno govorjenje, gostobesednost (*govoriti kot raztrgan/strgan dohtar*), tekoče, suvereno govorjenje (*govoriti kakor bi iz rokava stresel*), nerazločnost, nerazumljivost govora (*govoriti, kot bi imel žgance v ustih*), nekultivirano govorjenje (*govoriti drug čez drugega*, *govoriti drug mimo drugega*), zaupnost pogovora (*govoriti na štiri oči*), neučinkovito, neprepričljivo govorjenje (*govoriti v prazno*, *govoriti v veter*, *govoriti gluhim ušesom*), opravljanje (*govoriti čez koga*), priliznjeno govorjenje (*govoriti, kakor bi rožice sadil*), neverodostojno govorjenje (*govoriti na pamet*) ter neumno, nesmiselno govorjenje (*govoriti tja v tri dni*, *govoriti tja v en dan*). Paremiološke enote s sestavino *govoriti* nas učijo, da je govorjenje mentalna dejavnost, ki pa v določenih okoliščinah, npr. v alkoholiziranem oz. čustvenem stanju, lahko uide samonadzoru, npr. *kar trezen človek misli, pijan govori* 'v pijanosti človek razkrije svoje misli, mnenje', *česar polno je srce, o tem usta rada govore* 'človek rad govori o svojih čustvih'. Kultura molka, ki je v slovenščini tipično izražena v pregovoru *molk je zlato*, je razvidna tudi iz sorodnega pregovora s sestavino *govoriti*: *govoriti/golk*¹³ *je srebro*, *molčati pa zlato* 'včasih je bolje, da se kaka stvar, mnenje ne pove'. Okoliščine, v katerih je v naši kulturi molk vrednota (4), so vezane na kulturo

11 Raziskavo bi bilo mogoče razširiti in poglobiti še z upoštevanjem frazemov, ki imajo v frazeološkem pomenu pomenske sestavine *govor*, *govoriti*, *govorjenje* oz. *prostor*, npr. *imeti polna usta besed* 'veliko govoriti, hvaliti se', *mlatiti prazno slamo* 'vsebinsko prazno govoriti', *afne guncati* 'delati, govoriti kaj šaljivega'; *Avgijev blev* 'neurejen, umazan prostor', *živeti bogu za brbtom* 'živeti v oddaljenem, zakotnem kraju' ipd. Teh v tej raziskavi nismo obravnavali.

12 Ta pragmatični frazem bi bilo zanimivo primerjati z vidika konceptualizacije zavračanja med različnimi jeziki (zapreti prostor oz. zapreti govor). Angleški ustreznik *no way* namreč zapira skupno pot, medtem ko se v slovenščini s frazomom *ni govora* zapira komunikacija nasploh in odpira prostor molku, molčanju in *kubanju mule*.

13 Beseda *golg*, ki nastopa kot sestavina tega pregovora, je zastareli izraz za *govorjenje* (SSKJ), izpričan tudi v pregovoru *boljši je molk kakor golk*. V korpusu Pregovori: zbirka slovenskih pregovorov (www.clarin.si), ki je nastal iz zbirke pregovorov Inštituta za slovensko narodopisje, sta izpričani starejši varianti tega pregovora: *Molk je velikokrat boljši ko golk*, *Srebrn je golk*, a *zlat je – molk!*

strpnega dialoga v konfliktnih okoliščinah (npr. kot nasvet, da izrečenih besed ne bo mogoče več vzeti nazaj), sicer pa se v naši družbi v zadnjih letih zlasti na področju zlorab in nasilja nad ženskami in otroki kultura molka vrednoti kot škodljiva in negativna (5).

(4) **Molk je zlato**, uči slovenski rek, ki mu velja prisluhniti. Resda se njegov pomen nanaša predvsem na to, da se je včasih modro ugrizniti v jezik in kakšen podatek zvito obdržati zase ali se vsaj ne osmešiti s stresanjem neumnosti. (Splet: Slovenske novice, 16. 2. 2016)

(5) **Kultura molka** je nasilje in sovraštvo do žensk (Splet: Delo, 28. 12. 2018)

Nekateri frazemi, ki jih najdemo v slovarskih virih, v sodobni slovenščini niso več aktualni. Med razlogi za izginjanje teh frazemov iz rabe je mogoče izpostaviti spreminjanje življenjskih okoliščin in navad, zaradi katerih se pri govoricah izgublja stik z mentalno predstavo, ki je v preteklosti motivirala frazem. Tak je npr. frazem *govoriti kot mlin*, katerega nastanek je motivirala podoba glasnega in konstantnega delovanja mlinskega kolesa (SSF: mlin), ki pa v današnjem vsakdanjiku ni več prisotna. Sodobno korpusno gradivo tudi ne potrjuje več frazema *govoriti, kot bi imel žgance v ustih*, ki je bil živ v 19. stoletju (navaja ga Pleteršnik; prim. SSF: žganec).¹⁴ Na drugi strani pa se je v rabi še ohranil frazem *govoriti kot raztrgan/strgan dohtar*, čeprav predstava o revnem, zanemarjenem odvetniku,¹⁵ ki jo nosi ta primera, ni več prisotna v sliki sodobnega odvetniškega poklica.

Za mnoge navedene frazeme velja, da se dejavnost govora v resnici le »pripoji« k neki že frazeologizirani oziroma vsaj ustaljeni večbesedni strukturi. Npr. primera *kot dež* funkcioniра tudi v frazemu *jokati kot dež*.

Zveza na štiri oči nastopa kot samostojni prislovni frazem s frazeološkim pomenom 'brez prič, osebno, zaupno', kot del drugih glagolskih frazemov, npr. *srečati se/sestati se/soočiti se/dobiti se na štiri oči, potekati kaj na štiri oči*, in njihovih pretvorb, npr. *dogovor, pogovor, sestanek, srečanje na štiri oči*.

Samostojno prislovno rabo izkazujejo tudi npr. frazemi *kot bi rožice sadil* 'vzneseno, lepo; priliznjeno, sladko', *tja v en dan, tja v tri dni* 'brez smisla, cilja; neumno'.

Prislovna stalna besedna zveza *v prazno* je motivirala več različnih glagolskih frazemov, ki jim je skupna neka neučinkovita, nekoristna, neuspešna človekova dejavnost: *gledati/strmeti v prazno* 'gledati nepremično predse, brez določenega namena',

14 Kulinarčna izbira v 19. stoletju je bila precej drugačna kot danes. Etnološki viri omenjajo žgance kot eno najbolj razširjenih in vsakdanjih jedi 19. stoletja na Slovenskem (Makarovič 1988: 128).

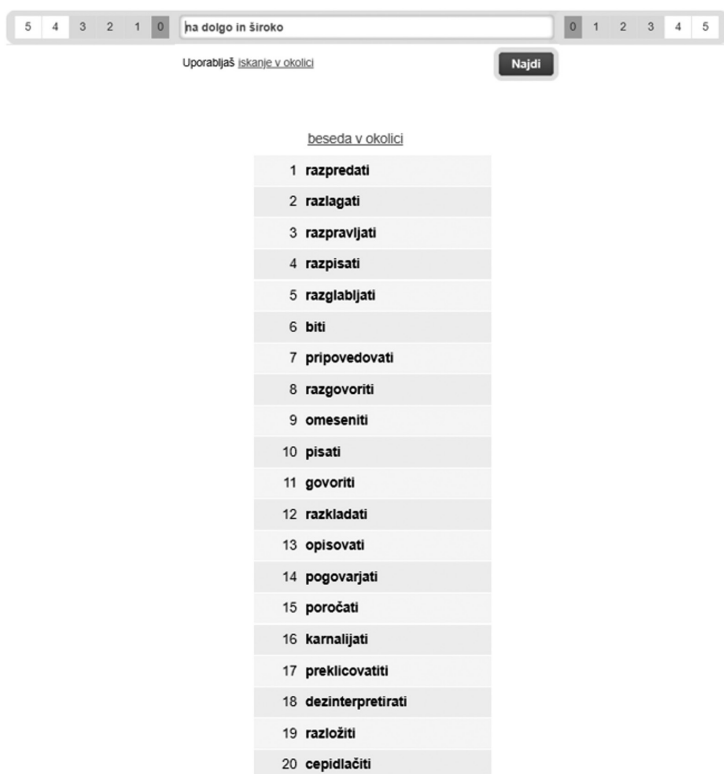
15 Frazem je motivirala beseda *dohtar* v danes že zastarelem pomenu 'odvetnik, advokat' (prim. SSKJ). *Zveza jezični dohtar* je poznana še iz Prešernovih časov. Pridevnik *strgan/raztrgan* pa kaže sliko družbenega statusa odvetnikov v preteklosti.

izzveneti kaj v prazno 'kaj ne imeti zelenega uspeha', *ustreliti, udariti v prazno, mahati v prazno, zvoniti v prazno* ipd.

Tudi metonimija *gluha ušesa* 'ljudje, ki jih ni mogoče prepričati' ni povezana le z govorjenjem, temveč je uporabljena širše v frazemu *naleteti na gluha ušesa*, pri čemer se, družbeno gledano, *gluha ušesa* pogosto nanašajo na zaposlene v državni upravi, uradnike, organe odločanja (6).

- (6) Kot kaže zadnje koalicijsko glasovanje na odboru za šolstvo, kulturo in šport državnega zbora, so strokovni ugovori tudi tokrat naleteli na **gluha ušesa**, javnost pa ni deležna strokovnih argumentov, zakaj je temu tako. (Gigafida: Delo, 2007)

Tudi frazem *govoriti na dolgo in široko* ima v gradivu razvidno pestro variantnost, ki jo motivirajo še drugi (v pretežni meri) glagoli govorenja (Slika 4). Podobno velja za frazem *govoriti drug čez drugega* z variantnimi glagolskimi sestavinami *vpiti, kričati, udrihati* ipd. Prislovna zveza *drug mimo drugega* obstaja tudi v frazemu *živeti drug mimo drugega* ter v verigi bolj ali manj ustaljenih zvez z glagoli premikanja, npr. *hoditi, hiteti, iti*, in zaznavanja, *gledati*.

Slika 4: Najpogostejši glagoli (razporejeni glede na vrednost MI3) ob fraznem jedru *na dolgo in široko* v korpusu Gigafida.

»Frazem« *govoriti, kakor bi iz rokava stresal* je potrjen le v nekaterih slovarskih virih (SSKJ),¹⁶ v SSF in korpusnem gradivu najdemo frazem *stresati kaj (kot) iz rokava* 'lahkotno, hitro, brez premišljanja podajati kaj'.

Prostor v slovenskih frazemih

Frazemska sestavina *prostor* je v SSF del več glagolskih in samostalniških frazemov, pri čemer je njihovo »frazno jedro« (Gantar 2007: 37) *prostor pod soncem oz. manevrski prostor*.

Prostor se kot frazeološka sestavina pojavi v več skupinah frazemov, ki kažejo metaforični pomenski prenos človeške bivanjske problematike (prostor kot metafora ujetosti).

Frazemi s fraznim jedrom *prostor/mesto pod soncem* 'primerno, ugodno mesto, položaj v življenju, med ljudmi' s svojo ekspresijo večinoma opozarjajo na osnovne eksistencialne človeške potrebe po pridobitvi takega položaja (7), npr. *najti/dobiti (svoj) prostor pod soncem, iskati/poiskati (svoj) prostor pod soncem, izboriti si/priboriti si/zagotoviti si/izbojevati si (svoj) prostor pod soncem, boriti se za (svoj) prostor pod soncem*.

Frazemi, ki vsebujejo frazno jedro *manevrski prostor* 'možnosti, izgledi za kaj' (*imeti manevrski prostor, izkoristiti manevrski prostor*), izražajo bodisi zamejevanje (8), npr. *zožiti/ožiti/zoževati manevrski prostor, zmanjšati/zmanjševati manevrski prostor, omejiti/omejevati manevrski prostor* ipd., ali odpiranje (9), npr. *dati/dajati komu/čemu manevrski prostor, pustiti/puščati/dopuščati komu/čemu manevrski prostor, omogočiti/omogočati komu/čemu manevrski prostor, ponuditi/ponujati komu/čemu manevrski prostor, razširiti/povečati manevrski prostor, odpreti/odpirati manevrski prostor* ipd.

Frazema *ni prostora za koga/kaj kje* 'kje ni možnosti, pogojev, pripravljenosti za nahajanje, bivanje koga, česa' in *dati/narediti/prepustiti komu/čemu prostor* 'umakniti se komu/čemu' pa se, kot kaže aktualno gradivo s spleta (10–13), pogosto uporabljata za izražanje in poudarjanje kulturnih konvencij in vrednot, vključno s podiranjem tabujev (12).

- (7) Torej, kljub drugačnosti je treba živeti. Vsak **si** mora sam **izboriti svoj prostor pod soncem**, ki je skupen vsem ljudem, čeprav slepemu človeku ni naklonjeno, da bi ga videl. (Gigafida, 2007)
- (8) Prav gotovo bi bilo veliko primerneje tako za posameznike kakor za celotno družbo, če bi se med knjižnimi uspešnicami znašle knjige, ki pojasnjujejo, kaj demokracija sploh je, od kod izvira, kako se je skoz zgodovino razvijala in v kakšnih

16 SSKJ (Uvod, § 93) je v frazeološko gnezdo poleg frazeologije uvrščal tudi »zveze, ki jih ni mogoče uvrstiti v pomensko-sintaktične skupine, ker kažejo premočen odklon od izkazanih pomenov, hkrati pa so tako osamljene, da zanje ni mogoče odpirati posebnih oddelkov«.

oblikah se dandanes lahko pojavlja. Tako **bi se** tudi manipulativni **manevrski prostor** politikov precej **zmanjšal**, saj bi osveščeni in poučeni državljani le težka ponujali trenutni dnevni politiki prirejene polresnice. (Gigafida: Delo, 2001)

- (9) Zakon **pušča** sodiščem precej **manevrskega prostora** in zgolj od samih sodišč bo odvisno, kako široko bodo uporabila možnosti, ki jih daje ZDSS-1. (Gigafida: GV Založba, 2005)
- (10) V učilnicah **ni prostora za** razizem. (Spletno gradivo: rtvslo.si, 25. 9. 2021, 4. 10. 2021)
- (11) Pri naložbah **ni prostora za** čustva. (Spletno gradivo: vsebovredu.triglav.si, 2016)
- (12) Pravijo, da v poslu **ni prostora za** čustva, ampak mislim, da je. V resnici mislim, da so čustva dodana vrednost. (Spletno gradivo: Story, 19. 5. 2016)
- (13) Vsake zgodbe je enkrat konec, vsako obdobje v našem življenju je namenjeno svojemu namenu in ko enkrat nalogo opraviš, se umakni in **prepusti prostor** mlajšim, sposobnejšim in močnejšim. (Gigafida: 24ur.com, 2011)

Zaključek

Za zaključek interpretativno strnimo, kako sta videti *govor* in *prostor* skozi frazeološka očala oziroma, drugače povedano, kaj nam o govoru in prostoru povedo frazemi. Frazemi nam namreč razkrivajo, kakšen govor in kakšen prostor sta v našem kulturnem prostoru nezaznamovana. Nezaznamovan je govor, ki je razločen, razumljiv, ni prehitel, preveč gostobeseden, preobširen, napolnjen s preveč podrobnostmi, ki dela premore, upošteva kulturo dialoga, je vsebinsko smiselna in vzbudi pri naslovniku neki učinek, odziv. Nezaznamovan prostor pa je tak, ki naredi človekovo bivanjsko izkušnjo prijetno, udobno, predvsem pa je ne omejuje in ji daje svobodo gibanja.

Viri in literatura

- BABIČ, Saša, METERC, Matej, 2021: *Pregovorni spomin*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- BURGER, Harald, 2007: *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt.
- GANTAR, Polona, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Gigafida: www.gigafida.net (Dostop: 1. 9. 2021).

- KRŽIŠNIK, Erika, 1994: *Slovenski glagolski frazemi: ob primerih frazemov govorjenja (doktorska disertacija)*. Ljubljana.
- KRŽIŠNIK, Erika, 2005: Frazelogija v luči kulture. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 67–81.
- KRŽIŠNIK, Erika, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovnstvo* 53/1. 33–47.
- KRŽIŠNIK, Erika, 2013: Moderna frazeološka veda v slovenistiki. Nataša Jakop in Mateja Jemec Tomazin (ur.): *Frazeološka simfonija: sodobni pogledi na frazeologijo*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. 15–26.
- MAKAROVIČ, Gorazd, 1988: Prehrana v 19. stoletju na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 33/34. 127–205.
- METERC, Matej, 2020: *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*. Ljubljana: ZRC SAZU: www.fran.si (Dostop: 1. 9. 2021).
- Pregovori: zbirka slovenskih pregovorov: www.clarin.si/noske (Dostop: 13. 6. 2022).
- SNOJ, Marko, 2015: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU: www.fran.si (Dostop: 27. 9. 2021).
- KEBER, Janez, 2015: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU: www.fran.si (Dostop: 27. 9. 2021).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*: www.fran.si (Dostop: 27. 9. 2021).
- TOMAŽIČ, Agata, 2021: Novi pregovori za nove čase. *ZRCalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU: <https://zrcalnik.zrc-sazu.si/novi-pregovori-za-nove-case/> (Dostop: 27. 9. 2021).